

4. Ruotsin maallinen valta laajenee Suomeen

Oppikirjan sivut 38–42

I. Kuningas on kuollut, eläköön kuningas!

Ruotsin valtakunnassa on ollut hallitsijana kuningas 900-luvulta saakka. Kun Ruotsin kruunu valloitti vähitellen Itämaan eli sittemmin Suomen, Ruotsin kuninkaista tuli myös suomalaisten hallitsijoita. Tutki oppikirjan sivuja 38–39 ja oheista lakitekstiä ja kuvaa. Vastaa kysymyksiin.

1. Miten Ruotsin kuninkuus määräytyi keskiajalla?
2. Mikä pääsyvaatimus kuninkaalle asetettiin? Kenelle nyky-Suomessa on asetettu samantyyppinen vaatimus?
3. Mitä uudelta kuninkaalta ja hänen alamaisiltaan vaadittiin?
4. Milloin ja miten kuninkuuden määrittely muuttui?
5. Mikä oli suomalaisten rooli kuningaskuviossa keskiajalla?

Maunu Eerikinpojan maanlaki, kuninkaankaari

§ 1 Se valtakunnassa syntynyt mies – mielellään kuninkaanpoika, jos sellainen on olemassa – joka otetaan kuninkaaksi kaikkien näiden laamannien ja heidän mukaansa valittujen miesten tai ainakin heidän enemmistönsä äänillä, sanottujen laamannien tulee julistaa kuninkaaksi. Samana päivänä ja samassa paikassa tulee kuninkaan antaa uskollisuudenvalansa kaikille valtakunnan asujaimille. Sitten on Uplannin laamannin ja kaikkien muiden laamannikuntien laamannien sekä kaikkien heidän mukanaan kuninkaanvaalissa olleitten rahvaanmiesten tehtävä vala.

Olaus Magnuksen kuvassa 1500-luvun puolivälistä uusi kuningas seisoo Moran kivillä vallan merkit ympärillään. Mikä osoittaa kuninkaan kuninkaaksi, mitä merkkejä kuninkaalla on jalkojensa takana?

II. Mitä keskiajan laki kertoo?

Laki kertoo, miten rikoksista rangaistaan. Se kertoo myös monia muita asioita yhteiskunnasta ja kulttuurista. Suomessa oli voimassa Ruotsin valtakunnan laki, joka koottiin ensimmäisen kerran kirjalliseen muotoon kuningas Maunu Eerikinpojan aikana. Tutki seuraavia lain kohtia, jotka on muunnettu nykykielelle, ja vastaa kysymyksiin.

1. Miltä ajalta Maunu Eerikinpojan maanlaki on peräisin?
2. Mitä laki sanoo lasten perimysoikeudesta? Vertaa käytäntöä nyky-Suomen perintöoikeuteen.
3. Miten sukulaisten oikeudet maakaupoissa varmistettiin? Miksi sukua haluttiin suosia?
4. Miksi talonmistajille annettiin näin yksityiskohtaisia määräyksiä, ja jota ankarasti valvottiin?
5. Minkälaisia rangaistuksia keskiajalla määrättiin? (t. 4. sivulta 43.)
6. Millä tavalla keskiaikaiset oikeuskäsitykset eroavat nykyaikaisista? Entä mitä samoja käsityksiä havaitset?

Perintökaari

”Jos mies tai vaimo kuolee ja jättää jälkeensä lapsia, pojan ja tyttären, silloin periköön poika kaksi kolmannesta ja tytär yhden kolmanneksen. Ja saakoon pojan lapsi yhtä paljon perintöä kuin poika ja tyttären lapsi yhtä paljon kuin tytär, vaikka joku vainajan muista lapsista olisikin vielä elossa. Huoran lapsi ja muut senkaltaiset eivät peri.”

”Jos neitsyt ottaa miehen vastoin isänsä tai äitinsä tahtoa, olkoonpa kysymys laillisesta avioliitosta tai salavuoteudesta, on hän menettänyt isänperintönsä ja äidinperintönsä, mutta ei muuta perintöä. Jos isä ja äiti tahtovat antaa anteeksi hänen rikoksensa, saakoon hän täyden perintöosansa. Jos tulee riita siitä, onko hänelle annettu anteeksi vai ei, kahdentoista miehen tulee tutkia asia.”

Naimisen kaari

”Jos mies lähtee laillisen vaimonsa luota ja laillisesti kihltaa itselleen toisen vaimon ja makaa hänet toisen laillisesti vihityn vaimon eläessä ja jos tämä laillisesti näytetään toteen kirkollisen oikeuden mukaisesti, menettäköön henkensä. Samoin käyköön nainen, joka ottaa itselleen kaksi miestä. Mies mestattakoon ja nainen kivitettäköön.”

Maankaari

”Jos joku tahtoo myydä maansa, jonka hän on perinyt, silloin hänen tulee kolmilla kihlakunnankäräjillä laillisesti tarjota se sukulaistensa ostettavaksi, isän maa isän sukulaisille ja äidin maa äidin sukulaisille. Tällöin olkoon sukulunastajilla lupa vuoden ja yhden yön kuluessa ostaa maa. Jos he eivät sitä tee, olkoon myyjällä oikeus myydä maa kelle haluaa ja sukulaiset menettäkööt valitusoikeutensa maahan.”

Rakennuskaari

”Jokaisella, jolla talo on, pitää olla seuraavat tavarat talon edessä seisomassa: seitsemän kyynärää pitkä tikapuu, kaksi toistakymmentä kyynärää pitkää tulikorentoa, yksi tulikirves, yksi sanko ja yksi tynnyri vettä. Linnanisännän, pormestarin, neuvosmiesten ja kahdeksan nimitetyn miehen pitää neljä kertaa joka vuosi käydä katsomassa ympäri kaupungin, että ne joilla näitä tavaroita ole, maksavat kunkin edestä kolme markkaa kuninkaalle ja kaupungille.”

Varkauden kaari ja muita rikoksia

”Jos mies tai nainen, kuka tahansa, murhaa jonkun ja kätkee ruumiin, mies teilattakoon ja nainen kivitettäköön. Kihlakunnanlautakunnan siinä kihlakunnassa, jossa murha tehtiin, tulee tutkia, onko vastaaja syyllinen vai syytön, ja kihlakunnantuomarin tulee sanella vala, joka kunkin lautamiehen on erikseen vannottava. Siten meneteltäköön käsiteltäessä kaikkia murhia ja kaikkia muita rikoksia, joista seuraa kuolemanrangaistus.”

”Jos mies tai nainen tappaa tahallaan lapsensa, kastamattoman tai kastetun, tai murhaa sen taikka jos lapsi surmaa isänsä tai äitinsä, mies teillattakoon ja nainen kivitettäköön, mikäli asia on ilmeinen. Jos jotakuta syytetään tällaisesta rikoksesta, mutta asia ei ole ilmeinen, vapauttakoon hän itsensä kihlakunnanlautakunnan valalla siinä kihlakunnassa, jossa teko tapahtui, ja kihlakunnantuomari sanelkoon valan, joka kunkin lautamiehen on erikseen vannottava. Jos hänet langetetaan, miehen kysymyksessä ollen hänet teillattakoon ja naisen kysymyksessä ollen kivitettäköön. Ja murhaaja tai tappaja sekä hänen sukunsa menettäköön vainajan perinnön, koska kukaan ei saa tappaa toista saadakseen perinnön.”

”Kun joku tappaa toisen ja saadaan kiinni tuoreeltaan joko ruumiin luota tai pakomatalla saman vuorokauden aikana, syyllinen antakoon hengen hengestä, mikäli voidaan osoittaa, että hän teki teon tahallaan eikä itseään puolustaessaan. Hän olkoon lainsuojaton muualla, paitsi ei kirkossa tai luostarissa. Kihlakunnanlautakunnan tulee kuitenkin tutkia asia siinä kihlakunnassa, missä teko tehtiin, ennen kuin hänet otetaan hengiltä. Jos tapetun miehen lähin perillinen vuorokauden kuluessa tulee ja tappaa tappajan pikaistuksissaan ennen tuomion antamista, hän maksakoon samat sakot ja paastokoon kuin muukin tappaja. Hänen ei kuitenkaan tarvitse lähteä maanpakoon eikä menettää henkeään. Hän maksakoon sakkoa kuninkaalle kolmetoista markkaa kahdeksan äyryistä, samoin kihlakunnalle. Jos jotakuta lyödään aseella selkään, käsivarsiin tai sääriin niin, että hänestä tulee rampa, rujo tai halvaantunut, olkoon vammakorvaus kuusi markkaa. Jos hänestä ei tule rampaa, rujoa tai halvaantunutta, jääköön vammakorvaus pois.”

”Jos jotakuta lyödään käteen niin, että peukalo vioittuu ja tulee käyttökelvottomaksi, maksakoon syyllinen korvausta kolme markkaa. Etusormesta olkoon korvaus kaksitoista äyriä, keskisormesta kuusi äyri, nimettömästä kolme äyriä ja pikkusormesta neljä ja puoli äyryistä. Haavasakko riippukoon arviosta.”

”Jos joku käskee toisen lyömään jotakuta tai tappamaan jonkun tai tekemään muuta pahaa jollekulle taikka palkkaa hänet siihen, kärsiköön saman rangaistuksen kuin jos olisi itse suorittanut rikoksen. Jos joku varastaa toisen elikoita, nautoja tai sikoja, lampaita tai vuohia, vuoden täyttäneitä, joko karjasuojasta tai laitumelta, ja vie ne metsään tai muuhun piilopaikkaan ja teurastaa ne siellä taikka omassa talossaan tai jonkun toisen talossa, häntä kutsuttakoon karjavarkaaksi. Jos hänet saadaan kiinni varastettuine saaliineen, hänet köytettäköön ja vietäköön käräjille saaliineen ja siellä kaksitoista miestä todistakoon ja vannokoon hänet varkaaksi, joka on varastanut mukanaan olevan saaliin. Tämän jälkeen hänet tuomittakoon hirtettäväksi puunoksaan tai hirsipuuhun ja hänen jälkeensä jättämä irtaimisto jaettakoon kolmeen osaan: yksi osa asianomistajalle, toinen kuninkaalle ja kolmas kihlakunnalle.”

”Jos joku varastaa omaisuutta kolmen äyriin, mutta alle puolen markan arvosta ja hänet saadaan kiinni itse teossa saaliineen, hänet köytettäköön ja vietäköön käräjille saaliineen, joka siellä arvioitakoon. Syyttäjä tuokoon esiin kaksitoista miestä, jotka vannokoon, että hän on syyllinen. Sen jälkeen kihlakunnantuomarin tulee tuomita hänet raipparangaistukseen ja menettämään molemmat korvansa.”

”Jos joku varastaa humaloita humalistosta tai saarilta, luodoilta tai missä muualla niitä kasvaa ja saadaan kiinni itse teosta, hänet köytettäköön ja vietäköön käräjille. Hänet tuomittakoon menettämään henkensä tai selkänahkansa taikka jonkin jäsenensä, aina asianhaarojen mukaan. Jos jotakuta epäillä tällaisesta teosta, hän näyttäköön toteen syyttömyytensä edellä sanotulla tavalla.”